

ISSN 1648-3251

Latvian

vaikams apie gamta.

247

2025 m. Nr. 10

9 771648 325015

Kaina 2,99 Eur

PAMATYK
PAKLAUSYK

PELĖDA su ausytėmis

Ei, jaunas gamtos tyrinėtojas! Ar norėtum susipažinti su manimi – vienu paslaptlingiausių Lietuvos miškų gyventojų, kuris dieną miega, o naktį virsta tyliuoju medžiotoju? Susipažinkime: aš – **mažasis apuokas, kartais dar ausytąja pelėda vadinamas!**

Ar matei kada paukštį, kuris atrodo, lyg nešiotų ragus ant galvos! Tos viršugalvyje styrančios plunksnos vadinamos ausinėmis plunksnomis arba „ausytėmis“. Nors jos atrodo kaip ausys, tačiau **tikrosios mano ausys yra paslėptos šonuose po veido plunksnomis ir yra neįtikėtinai jautrios.**

Mano ūgis **maž-
daug prilgsta jums**
gerai žinomo balandžio dy-
džiui, tačiau dėl purių plunks-
nų aš atrodau kiek didesnis.

Mano plunksnos yra gelsvai bei rusvai
margos – lyg rudeninis miško kilimas.
Tai padeda man susilieti su medžių
žieve ir tapti nematomam, kai
dieną ilsiuosi tankiose
medžių šakose.

Kodėl jūs mus taip retai
matote? **Ogi todėl,**
kad mes – naktiniai
paukščiai! Mums pa-
tinka tamsa ir ramy-
bė. Kol jūs ramiai miegate
savo lovose, mes išskleidžia-
me savo tylus sparnus ir
išskrendame į darbą – me-
džioklę. Mūsų sparnai pa-
dengti ypatingomis, minkš-
tomis plunksnelėmis, kurios
slopina oro sūkurius, todėl
skrendame visiškai be garso.
Mūsų mūsų grobis – pelė ar
pelėnas – net nespėja su-
prasti, kas vyksta!

Mėgstamiausi mūsų patiekalai, kaip ir minėjau, yra pelės ir pelėnai.

O ar kada susimąstėte, jog mes neturime dantų, tad grobio nekramtome! Mes praryjame savo grobį visą, su visais kauliukais ir kailiuku. Vėliau **tiesiog išspjauname kietą apvalų gumulėlį, sudarytą iš nevirškinamų grobio dalių ir vadinamą atraja arba išvama.** Jei rasi miške po dideliu medžiu tokių pilkų, pūkuotų gumulėlių, žinok – čia pietavo pelėda! Mokslininkai juos renka ir tyrinėja, kad sužinotų, kuo tiksliai mes mintame.

Kur gyvename? Mes tikrai nesame išrankūs namams: gyvename ten, kur yra ir miškų, ir atvirų laukų. **Labai dažnai įsikuriame senuose, apleistuose varnų ar šarkų lizduose – patys lizdų nesukame!** Ir jokia paslaptis, jog gyvename visai arti jūsų – sodybose, nedidelėse medžių grupėse viduryje laukų, senose kapinaitėse, parkuose, sodybose ar net didesnių miestų pakraščiuose. Iš Lietuvoje gyvenančių pelėdų esame vienos dažniausių.

Jei kada nors naktį girdėjai paslaptinę, duslų garsą „ūūp... ūūp... ūūp...“, tai galėjo būti mano balsas, kviečiantis patelę arba perspėjantis kaimynus apie jau užimtą teritoriją. O štai mūsų vaikai – tai tikri „cypsiukai“! **Kol jie maži, nuolat cypsi lyg girgždantys durų vėriniai, prašydami atnešti skanią pelę.** Ir toks koncertas be paliovos skamba visą trumpą vasaros naktį.

Kitą kartą būdamas gamtoje, pakelk galvą į medžius ir apsidairyk: galbūt ant šakos tupiu aš ir stebiu tave savo didelėmis, protingomis akimis!

PAMOKOS PĖDSEKIO mokykloje

Pėdsekys

Vieną saulėtą pavakarę Tutė ramiai snaudė ant pušies šakos, kai staiga krūptelėjo išgirdusi rėkiant Pitą:

– Tute! Tute! Gelbėk!
– Kas? Kas nutiko, Pitai? – draugui į pagalbą puolė pelėdžiukė, bet išvydo, kad peliukas šaukiasi pagalbos per miegus. Priėjusi švelniai jį pažadino.

Čia tu...

Sapnavau baisų sapną. Užklupo mane lapė ir ėmė vytis. Skuodžia iš paskos ir rėkia: „Dabar tai parodysiu, **kur vėžiai žiemoja!**..“

Taip išsigandau...

Gerai, kad tai tik sapnas. Antraip, kas žino, kuo viskas galėjo baigtis.

– Tikrai... – atsiduso Pitas. – Tute, o kur iš tikrųjų vėžiai žiemoja? Juk šaltą žiemą ežerus ir upes sukausto ledas.

– Tai labai įdomi tema, Pitai, – apskritas akis patenkinta išplėtė pelėdžiukė. – Atšalus orams kai kurie gyvūnai ruošiasi žiemos miego, o vėžiams miegai visai nerūpi. Nuo spalio vidurio, lapkritį ar net gruodį jie kelia tuoktuves. Paskui vėžio patelė išleidžia ikrelius.

– Vėžiai, kaip ir žuvis, leidžia ikrelius?.. – Dabar jau Pito akys iš nuostabos išsiplėtė tarsi lėkštės.

– Taip, vėžiai ritasi iš ikrelių. Bet tai nutiks dar labai greitai. Maždaug 100 ar 200 ikrelių patelė nešiosis prilipinusi pauodegyje ir tik kitų metų pavasarį iš jų išsiris

apie vieno centimetro ilgio vėžiukai. Su mama mažyliai dar bus iki birželio. Atsiskyrę nuo jos, vėžiukai išsiraus urvelius ar susiras sau tinkamą slėptuvę ir gyvens savarankiškai, – pasakojo Tutė.

– O kaip vėžiai žiemą nesusąla? Juk vanduo jau dabar labai šaltas, – smalsavo Pitas.

– Rudenį vėžiai daug ėda ir stengiasi užsiauginti kuo daugiau riebalų. O atėjus žiemai išsislapsto gelmėse išsiraustuose urveliuose ar tarp dumblių ir niekur neropinėja. Eime prie upelio, gal dar pamatysime kokį vėžį, – paragino Tutė ir pakilo skristi.

– O kuo jie minta? – beveik bėgte paskui pelėdžiukę pasileido Pitas.
– Vėžiai labai ėdrūs. Dieną tūno pasislėpę urve, o naktį ropinėja ieškodami grobio. Kai tik pasirodo kokia žuvis, varlė ar sraigė, kaipmat čiumpa stipriomis ir aštriomis žnyplėmis. Gauda ir vandenyje gyvenančius vabzdžius ar jų lervas, kremta vandens augalų šaknis, atžalas. Užpuola net vandenines žiurkes ir mažesnius vėžius. Jų žnyplės tokios stiprios, kad kartais žuvelę net pusiau padalija, – garsiai sukaukšėjo snapu Tutė.

Plačiažnyplis vėžys

– Vaje! – šūktelėjo Pitas ir pridūrė: – Tai negi jie nieko nebijo?
 – Bijo, Pitai, ypač kai būna išsinerę iš kiauto. Tuomet vėžys būna minkštas ir tam-
 pa lengvu grobiu žuvims, pavyzdžiui, unguriams, vėgėlėms, ešeriams, lydekoms.
 Dėl to, matyt, vėžiai ir mėgsta tūnoti po kerplėšomis, kupstais, akmenimis, tarp
 medžių šaknų, o pajutę menkiausią pavojų visada skubiai įlenda į urvą. – Tutė
 įbedė skvarbų žvilgsnį į skaidrų upelio vandenį.

– O kodėl jie išsineria iš kiauto, jei pasidaro pažeidžiami? – susirūpino peliukas.
 – Kietas kiautas jiems trukdo augti. Juk vėžių patinėliai nuo vieno centimetro
 užauga iki 15–16 centimetrų, o patelės – iki 12 centimetrų ilgio.

Vasarą arba rudens pradžioje išsivaduoja iš senų šarvų,
 o vietoje jų vėžiams išauga didesnis kiautas.

Pirmaisiais metais išsineria net 8 kartus,
 antraisiais – 5 kartus, o vėliau kasmet pa-
 tinėliai neriasi po 2 kartus,

o patelės – po kartą. Naujasis kiau-
 tas sukieta per 8 ar 10 dienų. –

Staiga Tutė pritilo ir grįžtelėjo
 į Pitą: – Žiūrėk, štai ten tūno
 plačiažnyplis vėžys. Jis dar
 vadinamas tauriuoju vėžiu.

Oho, kokios plačios jo žnyplės. Turbūt labai stiprios. Nenorėčiau pakliūti jam į nagus.

Tikrai, šis vėžys puikiai apsiginklavęs. Visų vėžių kūnas ir kojos padengti kiautu. Jie turi aštuonias kojas, o įspūdingos žnyplės yra dar viena pora kojų. Tik už žnyplių vėžio geriau neimti.

- Ar dėl to, kad jis gali skaudžiai sužnybti? – išsigando Pitas.
- Ne tik dėl to. Dažnai žnyplės nutrūksta. Aišku, vėliau jos atauga. Bet plačiažnypliai vėžiai yra vienintelė vietinė mūsų rūšis ir sparčiai nyksta, tad geriau juos palikti ramybėje,
- dėstė Tutė.
- O kam jiems reikia tokių ilgų antenų? – smalsavo peliukas.
- Ilgomis ir plonomis antenomis vėžiai tyrinėja aplinką, – atsakė Tutė ir pridūrė:
- Tik pažiūrėk, kaip jos juda.
- Tikrai. O kokios keistos juodos akys, atrodo, tarsi būtų išsprogusios, – žvelgdamas į vėžį negalėjo atsistebėti peliukas.
- Ir uodega keista.
- Vėžio uodega nepaprasta, – suskubo paaiškinti Tutė. – Ji vėžiui padeda greitai atbulam judėti vandenyje ir pasislėpti savo urvelyje nuo priešų.

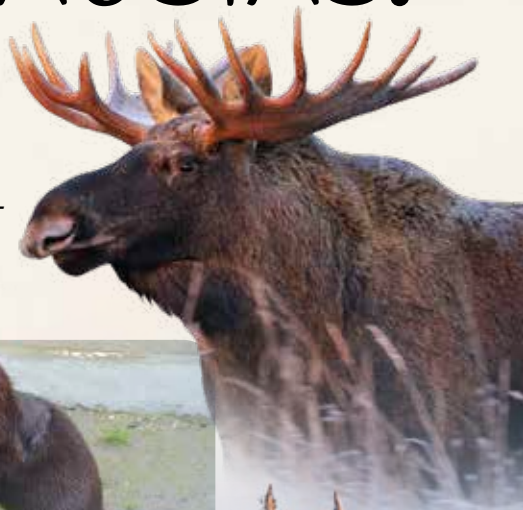
Rainuotasis vėžys

- Ar kiekviename vandens telkinyje galima rasti vėžių? – Pitui vėžiai labai patiko.
- Vėžiai gyvena tik švariuose ir pratekančiuose vandenyse: upėse, upeliuose, ežeruose, tvenkiniuose. Sekliose vietose, kur vanduo skaidrus, vakare galima matyti, kaip jie ropoja dugnu. Gerai, kad mūsų upelis švarus, – vėžių kaimynystė džiaugėsi Tutė.
- Ir aš džiaugiuosi šiuo upeliu, – pritarė Tutei Pitas. – O kokių dar vėžių yra mūsų vandenyse?
- Siauražnyplių, žymėtųjų ir rainuotųjų. Šie vėžiai daug greičiau veisiasi nei plačiažnypliai, todėl pamažu išstumia mūsų vietinius vėžius, – susimąsčiusi suūbavo Tutė ir pakilo skristi į savo drevę. Paskui ją patraukė ir peliukas.

KAS DIDŽIAUSIAS?

Tutė lentelėje surašė įvairių mūsų miškuose gyvenančių gyvūnų pavadinimus. Surask juos ir išbrauk ↓ ir → kryptimis. Iš likusių raidžių perskaičysi didžiausio mūsų miškų gyvūno pavadinimą. Įrašyk jį į atsakymų skyrelį ir pranešk TUTEI.

S	Š	E	Š	K	A	S	T	S
B	V	I	L	K	A	S	A	T
E	V	O	V	E	R	É	U	I
B	U	L	Ū	Š	I	S	D	R
R	K	I	A	U	N	É	I	N
A	M	L	A	P	É	B	N	A
S	K	I	Š	K	I	S	É	P
R	Š	E	R	N	A	S	A	E
B	A	R	S	U	K	A	S	L
S	B	R	I	E	D	I	S	É

KĄ PASAKĖ ...?

Tai padūkėlės tos raidės – ėmė ir susimaišė! Padėk Tutei sudėlioti jas į savo vietas ir perskaitysi 6 posakius. Teisingai surašyti sumaišytas raides ir perskaityti žodžius tau padės patarlių herojai. Tuomet turėsi išsiaiškinti, kas pasakė šias patarles ar priežodžius. Iš eilės išrink raides, kurias įrašėi į raudonus langelius, – ir sužinosi užduotėlės atsakymą. Jį įrašyk į atsakymų skyrelį ir atsiskų TUTEI.

A Ė K T S
[][][][][]

A Š M I E
[][][][][]

N P R E I K
[][][][][]

L I T Y
[][][][]

I P K A
[][][][]

Ė L P E
[][][][]

O P
[][]

L U Š O A T
[][][][][]

R E G U A I
[][][][][]

B V I L Ž R I S
[][][][][][]

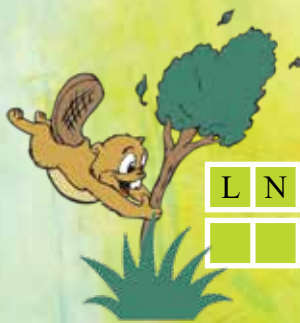
A N R O J K
[][][][][]

G U N E
[][][][]

R E B I S I D
[][][][][]

R I G O J I
[][][][][]

U G R I D
[][][][][]

I A K P
[][][][]

P Ė L A
[][][][]

L N K E
[][][][]

M D E Į , L K O
[][][][] , [][][]

N A S U A J
[][][][][]

R Ū I Ž I
[][][][][]

P I A K
[][][][]

L A V I K S
[][][][][][]

Į V A I N A
[][][][][]

[][][][][][]

BALANDA – ne

Ar tau kada teko ravėti darže piktžoles? Jei ir ne, tikrai girdėjai ką nors šiuo užsiėmimu besiskundžiant, nes ravėti – ne taip jau ir malonu. O tarp daržo piktžolių beveik visada pasitaiko balandų. Bet ar girdėjai kada, kad balandą ir darželiuose augina? Taip! Tiesa, ne bet kokią, o vaistinę. Pažvelgęs galėtum palaikyti ją piktžole, tačiau ji savyje slepia daug naudingų savybių!

Vaistinė balanda – vasaros augalas. Lietuvoje dažniausiai būna vienmetė, tačiau savo gimtinėje – Kaukaze, Australijoje ar prie Viduržemio jūros – žiemą nenunyksta. Vaistinės balandos aukštis gali svyruoti nuo 60 iki 150 centimetrų. Įsivaizduok, šis augalas gali būti ir tavo ūgio!

Žalsvi, rausvi ar net gelsvai balti stiebai šakojasi, o ant šakelių auga lapai – maždaug apie 10 cm ilgio ir 4 cm pločio. Nemenki, tiesa? Lapelių kraštai net to paties augalo gali būti skirtingi. Vieni – visiškai tiesūs, kiti – banguoti ar net lengvai karpyti. Viršuje esantys lapai yra didesni nei apačioje ar viduryje, jų krašteliai taip pat lygesni.

Balandos žydi smulkiais žiedeliais, susitelkusiais į kamuoliukų šluoteles šakotų stiebų viršūnėse. Toks kamuoliukas gali būti mažesnis nei 6 milimetrų skersmens. Žydėjimo laikotarpis tęsiasi apie 2–3 mėnesius, nuo vasaros vidurio iki rudens. Žiedeliai yra ypatingi. Jie turi tiek vyriškasias, tiek moteriškasias dalis. Taigi kad augalas imtų brandinti sėklas, jam nereikia nei bičių, nei vėjo. Tokie augalai vadinami savidulkiais.

paukštis, o stebuklingas augalas!

Vaistinės balandos sėklytė maža, lengva ir laki. Sėklyčių gali būti įvairių – apvalių, plokščių, blizgančių arba ne. Jas lengvai išnešioja net menkiausias vėjelis. Nėra ir didelio skirtumo, kur sėklytė sudygs, nes vaistinė balanda puikiai prisitaiko prie įvairių sąlygų.

Ši balanda gali būti naudojama ir kaip prieskonis – sunkiai nusakomo kvapo, tačiau aštroko skonio, primenančio anyžius ar peletrūną. Kartais ji lyginama ir su mėtomis, citrusiniais vaisiais ar kitomis kvapiomis žolelėmis. Šią balandą galima panaudoti sriuboms, žuviai, salotoms, ji itin tinka pupelių, svogūnų patiekalams gardinti.

Veikiausiai jau iš pavadinimo atspėjai, kad ši balanda – ne tik prieskonis. Tu teisus. Ji praverčia tada, kai pradeda pūsti ar skaudėti pilvą, prireikia švelninti astmos požymius. Iš vaistinių balandų išgaunamas aliejus, skirtas parazitams naikinti.

Jos nemėgsta ir skruzdėlės! Sutrink vaistinės balandos lapų ir vis pabarstyk prie skruzdėlynų. Greičiausiai darbštuolės šešiakojės išskraustys kitur. Štai kokia galinga balanda!

KAIP OŽKA žiemą šaukdavo

Seniai seniai, kai dar gyvulius laukuose ganydavo piemenys, būdavo švenčiama Ožio šventė, skirta žiemai pakviesti. Piemenukai labai laukdavo sniego. Ir ne tik dėl to, kad smagu lipdyti sniego senį. Prasidėjus žiemai, jiems neberekėdavo ganyti ir prasidėdavo atostogos. O atostogų juk laukia visi!

Kad žiema kuo greičiau ateitų, piemenys prisigalvodavo visokiausių apeigų. Lapkričio 12 dieną surengdavo sniego šauktuves. Išsirinkdavo patį tvirčiausią ir balčiausią beržą ir apie jį tris kartus Saulės kryptimi apvesdavo baltą ožką. Mat ožka simbolizuoja žiemą ir sniegą. Du vesdavo ožką, o pats mažiausias jodavo ant jos raitas. Jei ožka subliaudavo, piemenukai tikėdavo, kad greitai pasnigs.

Apvedę ožką apie beržą, visi šokdavo „Ožkelę“ ir kitus apeiginius lietuvių liaudies šokius. Dar žaisdavo „Oželį“ – pridėję prie galvos pirštus, „badydavosi“. Linksmi erzindavo vieni kitus kaukšėdami kadaginėmis ir šermukšninėmis lazdomis, dainuodavo smagias talalines – juokingas daineles. Ožius šią dieną garbindavo kaip karalius ir dabindavo karūnomis, duodavo jiems morkų ir kopūstų.

Lapkričio 12-ąją žmonės mėgdavo spėti orus. Mat tai ir šv. Martyno diena. O šv. Martynas yra laikomas likimo ir orų pranašu. Buvo sakoma: „Jei Martynas ant ledo, Kalėdos ant vandenio.“ O jei tą dieną būdavo giedra, visi laukdavo labai šaltos žiemos.

Gali ir tu pamėginti spėti, kokios šiemet bus Kalėdos ir kokia žiema mūsų laukia. Ožio dieną stebėk orus ir užsirašyk į užrašų knygelę ar sąsiuvinį. Atėjus žiemai, galėsi patikrinti, ar galima tokiomis pranašystėmis tikėti.

Piemenukai juokaudavo, kad žiema yra tokia pat užsispyrusi kaip ožka. Jos vis turi prašyti, kad greičiau ateitų, o jau kai ateina, tai niekaip nenori išeiti. Buvo tikima, kad jeigu šią dieną įsiteiksi ožiui, jis nebebus toks užsispyręs. O žiema pamanyš, kad ir su ja bus taip gražiai elgiamasi, kaip su ožiu, todėl greičiau ateis.

Šią dieną piemenys lauke ant laužo paskutinį kartą čirškindavo kiaušinėnę iš dvylikos kiaušinių. Tai būdavo tikras skanėstas. Juk ant laužo keptas maistas toks gardus!

Ožio šventė būdavo svarbi ir ūkininkams. Tą dieną jie švėsdavo rudens palydas ir dėkodavo derliaus dievams. Visi skubėdavo už darbus atsiskaityti su kerdžiumi, malūnininku, kalviu ir samdiniais.

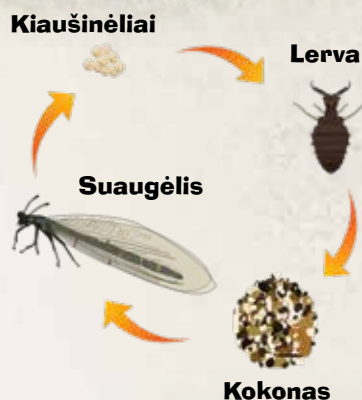
Nei skruzdė, nei liūtas, o vadinamas skruzdžių liūtu

Ir kokių tik gyvūnų gamtoje nesutiksi. Štai šis padarėlis į skruzdę visai nepanašus ir riaumoti kaip liūtas nemoka. Tokį keistą vardą gavo vabzdys. Skruzdžių liūtu jis vadinamas dėl to, kad, kaip ir liūtas, yra tikras grobuonis. Ir ne šiaip grobuonis, o labai išmoningas. Jis spendžia spąstus, į kuriuos dažniausiai pakliūva skruzdėlės. Jos ir tampa skruzdžių liūto grobiu.

Skruzdžių liūtai gyvena sausose, smėlingose vietovėse. Jų galima aptikti beveik visame pasaulyje. Jei mėgsti atostogauti prie jūros, ko gero, skruzdžių liūtą matei ir tu. Daug šių vabzdžių yra mūsų pajūrio kopose. Ar pastebėjai smėlyje piltuvėlio formos duobučių? Tai jo – skruzdžių liūto darbas. Tokias duobutes kapsto šio vabzdžio lervos. Ropodamos ratu jos pamazų kasa smėlį, žeria jį ant didelės kvadratinės galvos ir tarsi ekskavatoriaus kaušu išverčia lauk. Taip lervos išrausią į apačią siaurėjančią, iki penkių centimetrų gylio ir iki maždaug septynių centimetrų pločio duobutę. Kai duobutė paruošta, skruzdžių liūto lerva pasislepia pačiame jos dugne. Iš po biraus smėlio tarsi pražioti liūto nasrai kyšo tik tvirti lervos žandai.

Tokios duobutės yra puikiausi spąstai skruzdėms ir kitiems mažiems vabzdžiams. Vos tik koks nelaimėlis prisiartina prie biraus smėlio duobutės krašto, slysteli ir nugarma į grobio tykančio skruzdžių liūto nasrus. Tuomet vos centimetro dydžio grobuonis žaibiškai čiumpa auką stipriais žandais, panašiais į tvirtą pjautuvą. Iš tokių gnaužtų joks vabzdys neišneša sveiko kailio. Per akimirką skruzdžių liūtas sušvirkščia auką nuodų, kad ši nespurdėtų, ir virškinimo fermentų. O tada prasideda puota. Lerva iščiulpia vabzdžio minkštuosius audinius, tuščią išnarą išmeta iš duobutės ir laukia kitos aukos. Skruzdžių liūto lerva labai ėdri. Jai reikia sukaupti daug maisto atsargų, kad išgyventų virtusi lėliuke, o paskui – suaugėliu. Mat tapęs suaugėliu skruzdžių liūtas visiškai nesimaitina.

Kai lerva užauga ir sukaupia pakankamai maisto atsargų, iš smėlio ir šilko ji daro kokoną. Šilko, kaip ir vorai, pasigamina pati. Susisukusi į kokoną, lerva virsta lėliuke. Kokone ji subręsta ir galiausiai tampa suaugėliu. Taip iš nepatrauklios ir tikros plėšrūnės lervos skruzdžių liūtas virsta gražuoliu vabzdžiu, panašiu žirgelį. Visai kaip pasakoje apie bjaurųjį ančiuką.

Suaugęs skruzdžių liūtas turi keturis permatomus sparnelius ir skraido prastai. Užtat jo antenos panašios į ledo ritulio lazdas. Suaugėlis yra daug didesnis už lervą, bet labai gležnas. Paprastai jis išgyvena apie 25 dienas. Per tą laiką patelė padeda kiaušinėlius ir viskas vėl prasideda iš pradžių: iš kiaušinėlių išsiriti lervos, paskui jos virsta lėliukėmis ir galiausiai tampa skraidančiais vabzdžiais. Taip jų gyvenimo ratas sukasi ir sukasi.

Kas anksčiausiai meta lapus?

Atėjus rudeniui, daugelio medžių lapai pradėjo keisti spalvą. Vieni nusidažė geltonai, kiti – raudonai ar dar kitaip, bet kiti liko žali. Ir susiginčijo medžiai, kurio lapai patys gražiausi. Gincijosi gincijosi, tik staiga kad pūstels vėjas – ir pažiro žemėn geltonų, žalių, raudonų, rudų ir margų lapų lietus. Medžiai sutriko ir nebežino, kuriam iš jų nukritę lapai priklauso. Padėk jiems susirasti savo lapus. Skirtingos spalvos rašikliu sujunk punktyrus ir sužinosi, kokiam medžiui koks lapas priklauso. O tuomet pagalvok ir atsakyk į klausimą: kuris medis anksčiausiai meta lapus? Tai ir bus užduotėlės atsakymas. Įrašyk jį į atsakymų skyrelį ir pranešk TUTEI.

Klevas .

Ažuolas .

Uosis .

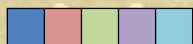
Beržas .

Kaštonas .

AR ŽINAI?

TUTĖS
užduotėlė 4

Tai pribarstė lapų ruduo! O Tutė iš jų sulipdė įvairius gyvūnėlius. Atidžiai pažiūrėk į paveikslėlius ir pagal raudonus skaičiukus surašyk jų pavadinimus į kryžiažodį. Tuomet iš spalvotų langelių išrink raides ir pagal spalvą sudėliok į tuščius langelius. Perskaitysi užduotėlės klausimą. Gerai pagalvok, o atsakymą įrašyk į atsakymų skyrelį ir pranešk TUTEL.

Paukščiai – augalų sodintojai

Sunku patikėti, kad paukščiai gali sodinti augalus? Patikėk. Ne tik gali, bet ir yra puikūs augalų sodintojai. Ir jokių mokslų sparnuočiams baigti nereikia.

Rudenį sėklas ir vaisius subrandina šimtai tūkstančių augalų – nuo vos žiūrimos žolelės iki didžiulių šimtamečių medžių. Kad augalai neišnyktų, jie turi daugintis – savo sėklas pasėti kuo didesnėje teritorijoje. Daugelis augalų subrandina neįsivaizduojamai didelį sėklų ir vaisių derlių. Štai dilgėlė kasmet gali išauginti apie 100 tūkstančių, beržas – iki 2 milijonų, o tuopa – ir apie 28 milijonus sėklų. Vienos sėklos mikroskopinio dydžio ir lengvutės kaip plunksnelės, o kitos – didelės ir sunkios. Kaip šitiek sėklų ir vaisių augalams išplatinti ir pasėti? Jiems į pagalbą suskumba vėjas, vanduo ir gyvūnai.

Pačias smulkiausias sėklas, kurias sunoki na dauguma žolinių augalų, išnešioja vėjas. Daugelis tokių sėklų ir vaisių turi skristukus, sparnelius ar pūkinius parašiotus. Vėjui pūstelėjus, šios sėklos ir vaisiai gali nuskrietiti itin toli. Jeigu vėjas sėklas nupučia į vandenį, jos nukeliauja dar toliau. O štai pakrančių, pelkių ir vandens augalams dažnai plisti padeda tik vanduo. Į naujus namus jų sėkleles plukdo srovė ar vėjo genamos bangelės.

Kai kurios sėklos plinta dar kitaip. Pavyzdžiui, lakišių, varnalėšų ar dirvuolių sėklos turi kibukus ar kabliukus, kurie prikimba prie užklydusio paukščio plunksnų ar pro šalį keliaujančio žvėries kailio. Taip jos gali būti pernešamos labai toli.

Tokiems augalams plisti galbūt padėjai ir tu. Prisimink, ar bėgiodamas po pievas arba mišką neradai prie drabužių prikibusių apvalių varnalėšų. Jos palyginti sunkios, tad skristi su vėju negali. Dėl to gamta ir sugalvojo joms kibukus. Sėklos prikimba prie pro šalį traukiančio gyvo padaro ir kartu keliauja, kol kur nors nukrinta ir pasisėja. Yra vienas paukštelis, kuris taip mėgsta varnalėšų ir dagių sėklas, kad net gavo dagilio vardą. Labai įdomu stebėti, kaip žiemą spalvingas dagilis brūzgynuose lukštena šių kibių augalų sėklas ir taip jas pasėja.

Dagilis

Pats geriausias augalų platinimo būdas, kurį sukūrė gamta, yra vaisiais ir sėklomis mintantys gyvūnai. Prisiskanaavę vaisių ir sėklų, jie patraukia savais keliais. Prispyrus gamtiniais reikalais, purpt – ir sėklos pasisėja. Taip platinti sėklas augalams ypač padeda paukščiai. Juk be galo daug sparnuočių lesa augalų sėklas ir vaisius.

Kėkštas

Tikras ąžuolų sodinimo meistras – kėkštas. Didelės ir sunkios ąžuolo gilės gali nukristi tik po medžiu. Tad kaip joms nukeliauti bent kiek toliau ir pasisėti? Tad kur buvęs, kur nebuvęs ąžuolui į pagalbą atskrenda kėkštas. Jam ypač patinka didelės gilės. Visą rudenį šis paukštis nenuilsdamas skina ar renka nukritusias ąžuolų sėklas ir išnešioja po visą mišką. Kėkštas giles slepia kaip maisto atsargas žiemai pačiose įvairiausiose vietose. Daugybės savo gilių paukštis žiemą neberanda, o kitų metų pavasarį iš jų išdygsta jauni ąžuoliukai.

Ažuolų sėklos patinka ir artimai kėkšto giminaitei riešutinei. Bet labiausiai žiemai ji mėgsta prisislėpti lazdynų riešutų. Jeigu riešutų niekas neranda ir nesulesa, pavasarį iš jų išauga lazdynų krūmai.

Riešutinė

Puikūs eglių ir pušų sodintojai – geniai. Visą rudenį ir žiemą miškas aidi nuo ritmingo jų stuksenimo. Taip šie paukščiai snapu aižo eglių ir pušų kankorėžius. Šių medžių sėklos – svarbiausias jų lesalas šaltuoju metų laiku. Atskridęs į eglę ar pušį, genys nuraško kankorėžį, įsraudžia jį į medžio plyšį ir ima dirbuotis. Aižydamas kankorėžius, daug sėklyčių paukštis išbarsto. Jas pasigauna vėjo gūsis ir nuneša tolyn. Taip eglių ir pušų sėklos nukeliauja nemažus atstumus ir paskui sudygsta. Šių medžių sėklas mėgsta ir kryžiasnapiai, tik jie kankorėžius meistriškai išlukština storu lenktu snapu.

Didysis margasis genys

Čimčiakas

Gerokai mažesni alksnių kankorėžėliai – alksninukų ir čimčiakų skanėstas. Nedideliais būreliais paukšteliai keliauja nuo medžio prie medžio ir vis lukština iš kankorėžėlių sėklas. Kartais po alksniais būna tiek pribirusių sėklelių, kad atrodo, tarsi kilimas būtų patiestas.

O jau ryškioms nunokusioms uogoms ir vaisiams joks sėklomis mintantis paukštelis neatsispirs. Spalvingi šaltėkšniai, šaltalankiai, gudobelės, mėlynės, bruknės, amalai, šermukšniai, putinai iš tolo vilioja sparnuočius. Net tie, kurie dažniausiai lesa vabzdžius, nepraleidžia progos pasmaguriuoti sultingomis uogomis. Paukščiai uogas ir vaisius sulesa su visomis sėklomis. Prisikimšę pilvelius, keliauja toliau. Sėklų sparnuočiai nesuvirškina ir jos po kurio laiko pasišalina. Taip vaisius ir uogas vedančių augalų sėklos nuskraidinamos labai toli ir vėliau dalis jų sudygsta. Ar gali būti geresnė „transporto priemonė“ sėkloms keliauti? Taip augalus sodina devynbalsės, strazdai, žaliukės, svirbeliai, juodagalvės sniegenos ir daugybė kitų paukščių.

Ypač tokia paukščių pagalba reikalinga tiems augalams, kurių sėklos slepiasi neperkandamame kaulavaisyje, pavyzdžiui, vyšnioms ir slyvoms. Iš mūsų krašte gyvenančių paukščių gal tik storasnapiai sivilikai pajėgūs išgliaudyti tokį kietą kaulavaisį ir sulesti minkštą sėklą.

Juodagalvė devynbalsė

Svirbelis

Juodagalvė sniegėna

Didžiausios uosių ir klevų pagalbininkės yra juodagalvės sniegenos. Dalį šių medžių sėklų išplatina vėjas, nes jos turi sparnelius. Tačiau uosių ir klevų sėklų kekės sunkios ir vėjo nuplėštos dažnai žnekteli žemėn tiesiai po medžiu. O sniegenos, lesiodamos šių medžių sėklas, plėšia iš kekės po vieną sparnavaisį ir išdrasko kekę. Tuomet nesulestus sparnavaisius pasigauna vėjas ir nuneša tolyn, kad medžiai sudygtų kitose vietose.

Augu kartu su mišku

Valstybinių miškų urėdijos (VMU) globojami jaunieji miško bičiuliai šią vasarą ne tik grožėjosi miškais, bet ir fiksavo įdomiausias akimirkas juose, skirtas kasmet vykdomam fotografijų konkursui „Augu kartu su mišku“. Šių metų konkurso tema „Miško paslaptys“ pakvietė vaikus ir jaunuolius atrasti, pamatyti ir parodyti kitiems paslaptingąją miško pusę.

Konkursui, skirtam 6–19 metų jauniems miško bičiulių būrelių nariams, šiemet buvo atsiųsti net 137 darbai. Savarankiškai ar padedami vadovų vaikai ir jaunuoliai savo fotografijose atskleidė miško grožį – senus ar išskirtinius medžius, dreves, miško gėles ir paslaptingus grybus, samanotus takelius bei šviesos ir šešėlių žaismą.

Vertinimo komisijos pirmininkas, VMU Tauragės regioninio padalinio vadovas ir profesionalus fotografas Bronislovas Ambrozus džiaugėsi konkurso dalyvių kūrybiškumu ir pajauta: „Šiais metais konkursui pateikti darbai maloniai nustebino ne tik savo gausa, bet ir darbų kokybe. Komisijai nebuvo lengva atrinkti laureatus, nes daugybė fotografijų buvo lygiavertės. Ypač džiugu buvo matyti išaugusį dalyvių pastabumą atrenkant objektus: tarsi į dangų nueinantis medis, vienintelė Lietuvoje savaime auganti ir retai sutinkama miškinė lelija pačiame žydėjimo įkarštyje ir kiti objektai, akivaizdžiai byloja apie kur kas rimtesnį dalyvių požiūrį į šį konkursą“, – sakė jis.

VMU generalinis direktorius Valdas Kaubrė pabrėžė, kad tokie konkursai skatina jaunuosius gamtos mylėtojus augti kartu su mišku: „Džiaugiamės matydami, kaip jaunieji miško bičiuliai geba jautriai ir kūrybiškai pažvelgti į mišką. Konkurso dalyvių kūriniai atskleidžia gamtos grožį, liudija augantį sąmoningumą ir meilę miškui. Ačiū jauniems miško bičiuliams ir jų vadovams už įkvėpimą bei indėlį puoselėjant ryšį su gamta“, – teigė VMU vadovas.

Šiais metais jaunųjų miško bičiulių konkurso „Augu kartu su mišku“ nugalėtoju tapo Kauno r. Kulautuvos pagrindinės mokyklos 7 klasės mokinys Ignas Petraitis, jaunųjų miško bičiulių būrelio „Kultuvėlė“ narys. Būrelio vadovė – Kolomba Bulotienė, būrelį globoja VMU Dubravos regioninis padalinys.

Neliko nepastebėti dar trys šio konkurso dalyviai: Tauragės r. Žygaičių gimnazijos 5 klasės mokinys Emilis Saročka iš jaunųjų miško bičiulių būrelio „Skroblas“ bei jo bendramokslė, taip pat penktokė, Glorija Bagdonaitė. Būrelio „Skroblas“ vadovė – Viktorija Beitienė, būrelį globoja VMU Tauragės regioninis padalinys. Išskirtinis ir Švenčionių r. Pabradės „Ryto“ gimnazijos IAG klasės mokinės Kamilės Morozaitės, jaunųjų miško bičiulių būrelio „Alksniai“ narės, darbas. Būreliui „Alksniai“ vadovauja Daiva Morozienė, jį globoja VMU Nemenčinės regioninis padalinys.

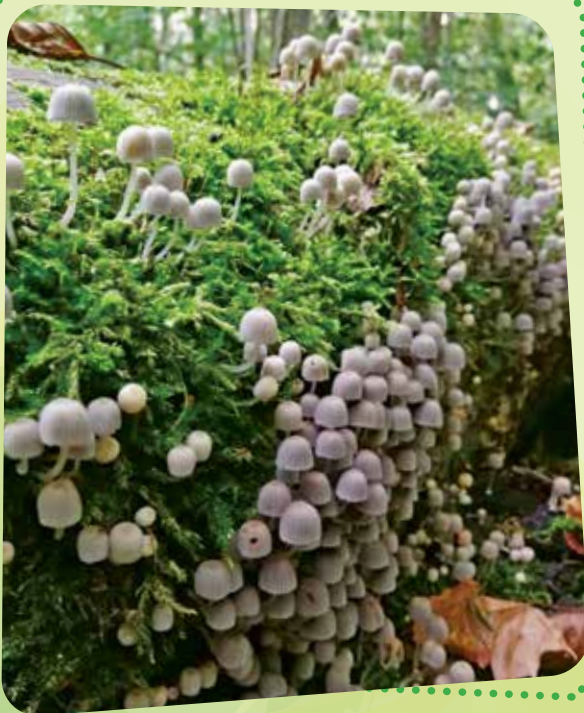
Šie jaunieji miško bičiuliai bus apdovanoti skatinamaisiais diplomais, o prizininkai – diplomais ir simbolinėmis VMU dovanėlėmis.

Konkursas „Augu kartu su mišku“ kasmet suburia vis daugiau jaunųjų miško bičiulių iš įvairių Lietuvos regionų. Tokie konkursai skatina pažinti mišką, ugdo atsakomybę už gamtos išsaugojimą ir pagarbą mus supančiai aplinkai.

Džiaugiamės jaunųjų miško bičiulių užsidegimu fiksuoti gamtą ir tikimės, kad šie kūrybingi bei smalsūs vaikai ateityje taps sąmoningais gamtos globėjais, o gal net miškininkais.

Antrą vietą konkurse pelnė Trakų r. Aukštadvario gimnazijos III klasės moksleivė Gustė Černiauskaitė, jaunųjų miško bičiulių būrelio „Verkniukai“ narė. Būreliui vadovauja Česlova Pociūnienė, jį globoja VMU Trakų regioninis padalinys.

Trečią vietą užėmė Marijampolės Liudviko Kazio Borutos gimnazijos šeštokas Aironas Kronkaitis, jaunųjų miško bičiulių būrelio „Giliukai“ narys. „Giliukams“ vadovauja Sigita Dzimijonienė, juos globoja VMU Kazlų Rūdos regioninis padalinys.

Iki pasimatymo miške!

Parengta pagal Valstybinių miškų urėdijos informaciją

Tai bent nuotykis! Tai bent gyvatė!

Vieną vasaros rytą atsikėliau anksti anksti. Buvo šiek tiek vėsu, bet dangus jau buvo mėlynas mėlynas, o saulutė švietė kaip blynas. Apsimoviau batus, įsimečiau sumuštinį, buteliuką sulčių, pintinę – ir išvažiavau su savo paspirtuku! Aš dar nevairuoju, nes nesu labai didelis, bet paspirtukas tai mano draugas.

Važiavau taku, pro krūmus, per lauką, kol pasiekiau didelį, tylų mišką. Pastačiau paspirtuką prie medžio, o patsėjau ieškoti grybukų. Miškas kvepėjo kaip drėgnas pyragas – samanom, šlapiais lapais ir dar kažkuo labai miškišku.

Žiūriu po krūmais – voveraitė! Geltona geltona. Tada dar viena. Ir tada baravykas – storas ir gražus. Pintinėje jau buvo keli draugai grybai. O paskui... Kai pasilenkiau prie vieno krūmelio, pagalvojau, kad ten slepiasi dar viena voveraitė. Bet kai pažiūrėjau geriau... OOOO! Ne voveraitė! Ne grybas! Ten buvo gyvatė!

Gyvatė kaip gyvatė. Ne madinga, ne dryžuota, ne šokinėjanti, ne su karūna. Tiesiog gyvatė – lietuviška, kaip iš miško. Spalva tokia pilkai ruda, kaip medžio žievė ar šlapias lapas. Ji turėjo mažą galvytę, mažas juodas akutes, jos kūnas buvo ilgas ir su mažais mažais kvadratėliais.

Ji neatrodė pavojinga. Nešnyptė. Nepuolė ant manęs. Tiesiog prašliuožė – lėtai lėtai. Tokia graži ir rami. Tarsi sakytų: „Aš čia gyvenu. Aš tavęs nebijau.“ Aš truputį išsigandau, bet tik truputį. Atsitraukiau. Širdelė smarkiai plakė: bum bum bum. Bet nelabai stipriai. Aš stebėjau ją. Ji žiūrėjo į mane. Ir nieko nedarė. Tyliai apsisuko ir pašliaužė po lapais. Lyg tekantis vandenėlis.

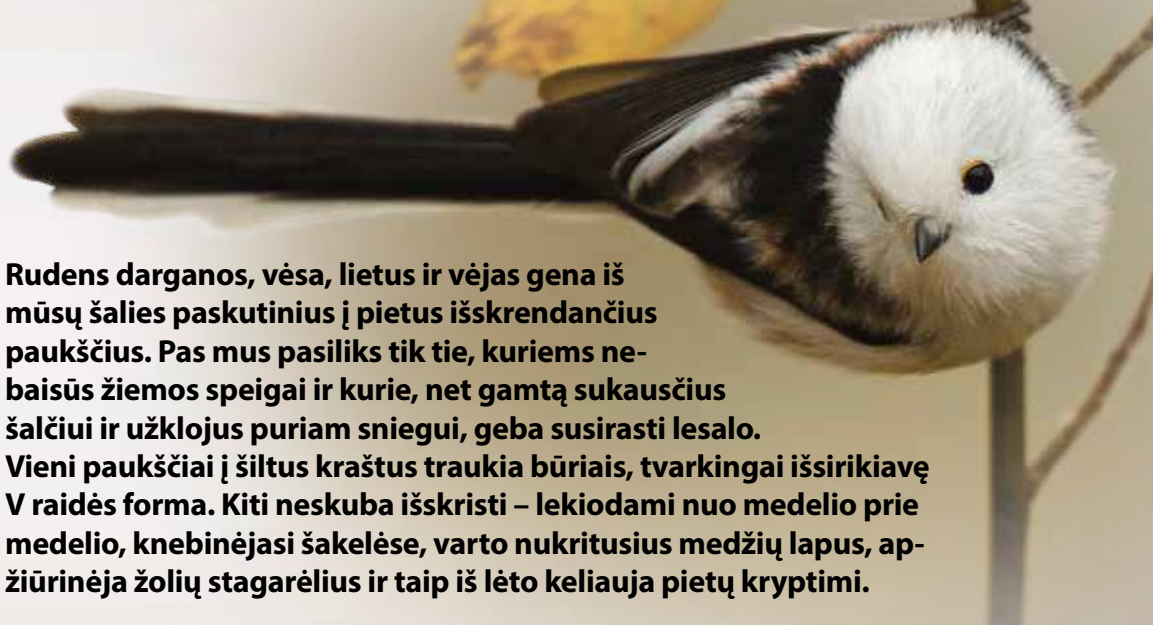

Aš atsisėdau ant kelmelio. Išsitraukiau sulčių. Gurkšt gurkšt. Žiūrėjau į tą vietą, kur dingo gyvatė. Ir galvojau. Ji buvo tokia tikra, nepasipūtusi, neblizganti, bet vis tiek graži. Kaip paslaptis iš miško.

Tada daugiau grybų neieškojau. Man jau užteko. Pasiėmiau pintinę, paspirtuką ir išvažiavau namo. O galvoje sukosi tik viena mintis: gyvatė! Ne baisi, ne juokinga. Tiesiog miško gyventoja. Ir dabar žinau – miškas pilnas netikėtumų.

Luko Žemblauskio pasakojimas

ZYLĖ su LABAI ILGA UODEGA

Rudens darganos, vėsa, lietus ir vėjas gena iš mūsų šalies paskutinius į pietus išskrendančius paukščius. Pas mus pasiliks tik tie, kuriems nebaisūs žiemos speigai ir kurie, net gamtą sukausčius šalčiui ir užklojus puriam sniegui, geba susirasti lesalo. Vieni paukščiai į šiltus kraštus traukia būriais, tvarkingai išsirikiavę V raidės forma. Kiti neskuba išskristi – lekiodami nuo medelio prie medelio, knebinėjasi šakelėse, varto nukritusius medžių lapus, apžiūrinėja žolių stagarėlius ir taip iš lėto keliauja pietų kryptimi.

Jei rudenį atidžiau pasidairysi į paukščius, tarp tokių neskubančių keliauninkų gali pastebėti ne tik mūsų miškų sparnuočių. Per Lietuvą į pietus taip traukia milijonai paukštelių, kurie gyvena šiauresniuose kraštuose. Kartais jų galima pamatyti tiek daug, jog atrodo, kad miškus užplūdo vienos ar kitos rūšies paukščių lavina. Tai reiškia, kad tomis dienomis mūsų šalį pasiekia šiauriau gyvenančių sparnuočių migracijos banga.

Ilgauodegės zylės lizdas

Viena iš tokių rūšių yra ilgauodegė zylė. Šie paukšteliai gyvena ir pas mus. Peri lapuotynuose ir suka nediduką uždarą lizdą, panašų į remezų. Tačiau šiltuoju metų laiku mūsų miškuose jų būna nedaug. O štai rudenį, einant į pabaigą šalį užplūsta ištisos migruojančių ilgauodegių žylių armijos. Tai viešnios iš šiauresnių kraštų.

Vienais metais jų atlekia nesuskaičiuojama galybė, o kitais – gerokai mažiau. Kodėl? Tai priklauso nuo vasaros. Jeigu ji buvo sėkminga ir zylutės užaugino gausų būrį jaunikių, tuomet ir migruojančių paukštelių būna apstu. O jeigu vasara buvo prasta, tada šių praskrendančių keliauninkių gali ir visai nepastebėti. Mat jų balselis tylus ir dažnai pranyksta skardesnių sparnuočių giesmių koncerte.

Bet jeigu metai buvo sėkmingi, tuomet tavęs laukia nepaprastas reginys. Kai tūkstančiai ilgauodegių zylių užplūsta šalį, atrodo, kad po miškus pažyra daugybė skraidančių čiulpinukų ilgais pagaliukais. Tokius metus gamtininkai vadina masinių migracijų metais. Nerūpestingai sirendamos ilgauodegės zylės vis perskrenda nuo šakelės ant šakelės. Paukšteliai visai nebijo žmogaus, tad gali prieiti prie jų per metrą ir iš arti pasigrožėti. Tik bėda, kad šios zylės – tikros nenuoramos. Nenustygsta nė sekundėlei, nebent kokį skanėstą randa ir kelias akimirkas toje vietoje lesioja.

Įdomu, ar ši vasara buvo palanki ilgauodegėms zylėms? Ar daug jų išvysime mūsų miškuose?

Paklausyk balso

„Lututės“ Nr. 246 užduotėlių atsakymai

1. Iškeliaavo...
VASARA
2. Rudeniui atėjus...
AUGALAI SLEPIA ŽIEDUS
3. Ką sako lapai?
LIK SVEIKA, VASARĖLE
4. Tai gardus mūsų soduose sunokęs...
OBUOLYS
5. Kaip smagu...
GRYBAUTI

NEžinojai?

Strutis turi pačias didžiausias akis iš visų sausumos gyvūnų. Jo akies skersmuo yra maždaug 5 cm.

ATSAKYMŲ SKYRELIS

Atsakymus galite siųsti ir
el. paštu zurnalai@lutute.lt

Vardas, pavardė

Adresas

1

2

3

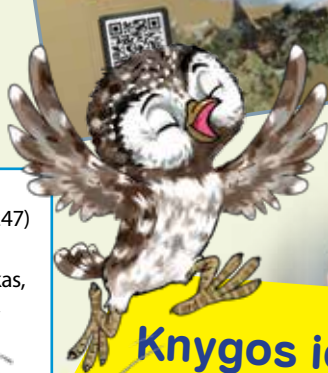
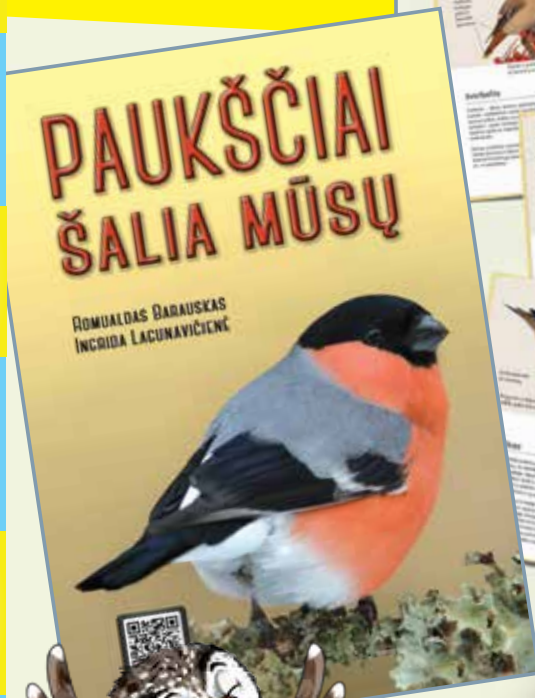
4

5

NAUJIENA!

Ši knyga skirta tiems,
kurie nori pažinti
paukščius, gyvenan-
čius žmogaus aplinko-
je. Ji skirta šeimoms,
mokytojams, moki-
niams ir visiems smal-
siems gamtos draugams,
mylintiems paukščius.

PAUKŠČIAI ŠALIA MŪSŲ

Knygos ieškok
www.knygutes.lt

Lututės

2025 m. Nr. 10 (247)

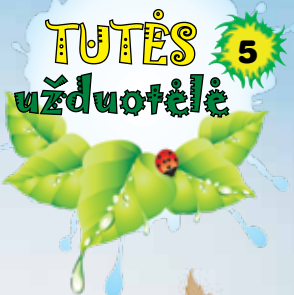
Leidėjas – VšĮ „Lututės“ leidykla
Numerį rengė Romualdas Barauskas,
Aušra Tamošiūnienė, Erika Kairytė,
Inesa Oranskytė, VšĮ „Saulašarė“
Dizainerė Kristina Saveljėva
Viršelyje – mažasis apuokas
Iliustracijos ir vaizdo įrašai: „Lututės“
leidyklos, Shutterstock, Freepik,
Pixabay, Dreamstime fotobankų
Mūsų adresas: 9-ojo Forto g. 32,
48196 Kaunas
Tel. +370 22 30 72, mob. +370 655 49 951
Tiražas – 2 500 egz.
El. paštas zurnalai@lutute.lt
Interneto svetainė www.lutute.lt

MRF
MEDIJŲ RĖMIMO FONDAS

Projekto „Moko vaikus pelėda“ įgyvendinimą (rubrikas „Pa-
žink gamtą“, „Pėdsekys“, „Gamtos paslaptys“, „Idomūs gyvū-
nai“, „Idomūs augalai“, „Viršelio tema“ ir „Būdamas gamtoje“)
18 000 Eur suma remia Medijų rėmimo fondas.

TAI GRAŽUS ...

Skrenda Tutė virš spalvotomis kepurėmis pasidabinusių miškų ir mąsto: tai gražus ... O ką Tutė mąsto, sužinosi iš-sprendęs rebusą. Užduotėlės atsakymą įrašyk į atsakymų skyrelį ir atsiųsk TUTEI.

2

• • • • •

• • •

3

2 6

u
• • • • •

• • • • •

Lu tute

- IŠMANUSIS žurnaliukas
vaikams apie gamtą!

Jei **Lu tute**
tu skaitysi, mano
draugus pažinsi ir jų
balsus atskirsi!

Kiekvienne numeryje rasi
filmukų apie įvairius gyvūnus!

Prenumeruok
Lu tute
2026 metams ir
tyrinėk gamtą
IŠMANIAI!

IŠMANIUOTU

įrenginiu nuskaityk
QR kodą

ir atskleisk
gamtos paslaptis!

Prenumeruoti gali www.knygutes.lt
ir visuose Lietuvos pašto skyriuose.